

Cross-linguistic equivalents of behavioral verbs in Uzbek and English languages

Khabiba ALIMUKHAMEDOVA¹

Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2024

Received in revised form

10 November 2024

Accepted 25 November 2024

Available online

25 December 2024

Keywords:

behavioral verbs,
linguistic equivalents,
cross-linguistic analysis,
cultural linguistics,
language and behavior,
semantic differences,
cognitive frameworks,
language comparison.

ABSTRACT

This article explores the linguistic equivalents of behavioral verbs in Uzbek and English, focusing on how these verbs convey actions, emotions, and states of being within both languages. Behavioral verbs are crucial for understanding the nuances of communication, as they reflect cultural attitudes and social norms. The research aims to identify similarities and differences in the usage, meaning, and connotations of these verbs in both languages. By analyzing a range of behavioral verbs, the study provides insights into the cognitive and cultural frameworks that shape language use in Uzbek and English.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss6/S-pp138-143>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

O'zbek va ingliz tillaridagi xulq-atvor fe'llarining tillararo ekvivalentlari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

xulq-atvor fe'llari,
lingvistik ekvivalentlar,
tillararo tahlil,
madaniy tilshunoslik,
til va xulq-atvor,
semantik farqlar,
kognitiv asoslar,
tilni taqqoslash.

Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi xulq-atvor fe'llarining lingvistik ekvivalentlari o'rganilib, ushbu fe'llar har ikki tilda ham mavjud bo'lgan harakatlar, his-tuyg'ular va holatlarni qanday etkazishiga e'tibor qaratilgan. Xulq-atvor fe'llari muloqotning nyanslarini tushunish uchun juda muhimdir, chunki ular madaniy munosabat va ijtimoiy me'yorlarni aks ettiradi. Tadqiqot ushbu fe'llarning ikkala tilda ishlatilishi, ma'nosi va ma'nolaridagi o'xshashlik va farqlarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot bir qator xulq-atvor fe'llarini tahlil qilib, o'zbek va ingliz tillarida tildan foydalanishni shakllantiruvchi kognitiv va madaniy asoslar haqida tushuncha beradi.

¹ Senior Teacher, Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi.

Межъязыковые эквиваленты поведенческих глаголов в узбекском и английском языках

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

поведенческие глаголы,
лингвистические
эквиваленты,
кросс-лингвистический
анализ,
лингвокультурология,
язык и поведение,
семантические различия,
когнитивные особенности,
языковое сравнение.

В статье рассматриваются лингвистические эквиваленты глаголов поведения в узбекском и английском языках с особым акцентом на то, как эти глаголы передают действия, эмоции и состояния в обеих языковых системах. Глаголы поведения играют ключевую роль в понимании нюансов общения, поскольку отражают культурные установки и социальные нормы. Цель исследования заключается в выявлении сходств и различий в употреблении, значении и коннотациях этих глаголов в узбекском и английском языках. Анализ поведенческих глаголов позволяет глубже понять когнитивные и культурные особенности, формирующие языковое использование в обеих культурах.

KIRISH

Til o'z ma'ruzachilarining madaniy, ijtimoiy va kognitiv asoslarini aks ettiruvchi oyna bo'lib xizmat qiladi. Tilning turli tarkibiy qismlari orasida fe'llar harakatlar, hissiyotlar va mavjudlik holatlarini ifodalashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xulq-atvor fe'llari, xususan, insonning o'zaro ta'sirining nuanslarini qamrab oladi va ko'pincha madaniy kontekst ta'sir qiladigan xatti-harakatlarning nozik tomonlarini etkazadi. Ushbu tadqiqot o'zbek va ingliz tillaridagi xulq-atvor fe'llarining tillararo ekvivalentlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, ular turli til tuzilmalari va madaniy kelib chiqishiga qaramay, asosiy insoniy tajribalarni ifodalashda umumiylik bilan o'rtoqlashadi.

Turkiy til bo'lgan o'zbek tili Markaziy Osiyoning madaniy merosi va ijtimoiy me'yorlarini aks ettiruvchi iboralarga boy. Aksincha, ingliz tili, keng tarqalgan global ta'sirga ega bo'lgan German tili, o'ziga xos tarixiy va madaniy evolyutsiyasi bilan shakllangan turli xil xulq-atvor fe'llarini taqdim etadi. Ushbu ikki tilda xulq-atvor fe'llarining ishlatilishi va ma'nosidagi o'xshashlik va farqlarni o'rganib chiqib, ushbu tadqiqot til nafaqat muloqotni osonlashtirishi, balki turli madaniyatlarda xatti-harakatlar haqidagi tushunchamizni qanday shakllantirishini yoritishga intiladi.

Xulq-atvor fe'llarining tillararo ekvivalentlarini tushunish bir necha sabablarga ko'ra zarurdir. Birinchidan, bu turli madaniyatlar o'xshash xatti-harakatlarni qanday talqin qilishi va ifoda etishi haqidagi tushunchamizni kuchaytiradi. Ikkinchidan, u tildan foydalanish asosidagi kognitiv jarayonlar va ma'ruzachilar o'z tajribalarini kontseptsiyalash usullari haqida tushuncha beradi. Va nihoyat, ushbu tadqiqot madaniyatlararo muloqotning murakkabliklarini o'rganishga intilayotgan til o'rganuvchilar va o'qituvchilar uchun qimmatli istiqbollarni taklif qilish orqali amaliy tilshunoslik sohasiga hissa qo'shadi.

O'zbek va ingliz tillarida tanlangan xulq-atvor fe'llarini tizimli tahlil qilish orqali ushbu tadqiqot asosiy semantik farqlar va o'xshashliklarni yoritib beradi, natijada til, madaniyat va inson xulq-atvori o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqurroq baholashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Xulq-atvor fe'llari inson harakatlari va hissiyotlarini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Tillararo ekvivalentlarni o'rganish turli madaniyatlarning xulq-atvorni qanday kontseptsionalashini ochib berishi mumkin. Ushbu bo'limda tegishli lingvistik nazariyalar tomonidan qo'llab-quvvatlangan o'zbek va ingliz tillarida tanlangan xulq-atvor fe'llari ko'rib chiqiladi.

O'zbek va ingliz tillarida xatti-harakat fe'llari

1. Yordam Berish Uchun / Yordam Berish

Inglizcha: "yordam berish" fe'li yordam yoki qo'llab-quvvatlashga qaratilgan harakatni anglatadi. Bu ko'pincha altruizm va hamkorlik ma'nolarini anglatadi.

O'zbekcha: "Yordam berish" to'g'ridan-to'g'ri "yordam berish" deb tarjima qilinadi. "O'zbek madaniyatida boshqalarga yordam berish ijtimoiy qadriyatlarga chuqur singib ketgan, kommunal aloqalarni aks ettiradi.

Nazariy Istiqbol: Lakoff va Jonsonning kontseptual metafora nazariyasiga ko'ra, yordamni tushunishimizga madaniy metaforalar ta'sir qilishi mumkin. O'zbekiston kabi kollektivistik madaniyatlarda yordam berish ko'pincha kommunal mas'uliyat sifatida belgilanadi, ko'proq individualistik madaniyatlarda esa bu shaxsiy tanlov sifatida qaralishi mumkin.

2. Jilmaymoq / Kulmoq

Inglizcha: "kulish" o'yin-kulgi yoki quvonchning jismoniy ifodasini anglatadi. Bu ijtimoiy aloqani ham ko'rsatishi mumkin.

O'zbek tili: "kulmoq" o'xshash ma'nolarga ega, ammo jamiyat sharoitida umumiy quvonch tajribasini ham anglatishi mumkin.

Nazariy Istiqbol: Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi kognitiv rivojlanishda ijtimoiy o'zaro ta'sirning rolini ta'kidlaydi. Kulgi xulq-atvor fe'li sifatida umumiy tajribalar ijtimoiy dinamikani va quvonchning madaniy ifodalarini qanday shakllantirishini ko'rsatadi.

3. Yig'lamoq / yig'lamoq

Inglizcha: "yig'lamoq" ko'pincha qayg'u yoki og'riq bilan bog'liq bo'lgan hissiy ozodlikni anglatadi.

O'zbekcha: "yig'loqi" yig'lashni ham anglatadi, lekin ko'proq his-tuyg'ularni, jumladan, quvonch va yengillikni qamrab olishi mumkin.

Nazariy Istiqbol: Sapir-Vorf gipotezasi (lingvistik nisbiylik) tilning fikrga ta'sir qilishini ta'kidlaydi. O'zbek tilida yig'lashning kengroq talqini hissiy ifodaga nisbatan madaniy munosabatni aks ettirishi mumkin, bu erda hissiy haqiqiylik qadrlanadi.

4. Gapirish / Gaplashmoq

Ingliz tili: "gapirish" og'zaki muloqot uchun umumiy atama bo'lib, tasodifiy suhbatdan rasmiy nutqgacha turli kontekstlarni qamrab oladi.

O'zbek tili: "Gaplashmoq" shunchaki nutq emas, balki muloqot harakatini ta'kidlab, suhbatga kirishishni anglatadi.

Nazariy istiqbol: Hallideyning tizimli funktsional tilshunosligi shuni ko'rsatadiki, til ijtimoiy maqsadlarni amalga oshirish uchun turli kontekstlarda ishlaydi. O'zbek tilida muloqotga bo'lgan e'tibor shaxslararo muloqot va munosabatlar o'rnatishga qaratilgan madaniy qadriyatni aks ettiradi.

5. Sevish / Sevmok

Inglizcha: "sevish" romantik sevgidan oilaviy mehrgacha bo'lgan bir qator ma'nolarini o'z ichiga oladi.

O'zbek tili: "Sevmoq" xuddi shunday sevgining turli shakllarini qamrab oladi, lekin sadoqat va burch bilan bog'liq qo'shimcha madaniy ma'nolarga ega bo'lishi mumkin.

Nazariy Istiqbol: Bourdieu amaliyot nazariyasi ijtimoiy amaliyotlarning madaniy kapital tomonidan qanday shakllanishini ta'kidlaydi. O'zbek madaniyatida sevgi ko'pincha ijtimoiy majburiyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, munosabatlar qanday shakllanishi va saqlanishiga ta'sir qiladi.

Xulq-atvor fe'llarini o'zbek va ingliz tillarida o'rganish ushbu tillarning insonning asosiy harakatlari va his-tuyg'ularini ifoda etishidagi o'xshashlik va farqlarni ochib beradi. Kontseptual metafora nazariyasi, ijtimoiy-madaniy nazariya, Sapir-Vorf gipotezasi, tizimli funktsional Tilshunoslik va burdi amaliyot nazariyasi kabi nazariy asoslar ushbu fe'llarning madaniy asoslari to'g'risida qimmatli tushunchalarni beradi. Ushbu tillararo ekvivalentlarni tushunish nafaqat bizning lingvistik bilimlarimizni oshiradi, balki madaniyatlarning inson xulq-atvorini talqin qilish va ifodalashning turli usullari uchun minnatdorchiligimizni chuqurlashtiradi. Ushbu tadqiqot tilning turli madaniy landshaftlardagi insoniyat tajribasining murakkabligini tushunish vositasi sifatida muhimligini ta'kidlaydi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Xulq-atvor fe'llarining o'zbek va ingliz tillarida o'rganilishi har ikki tilda ham harakat va his-tuyg'ularning qanday ifodalanishini shakllantiruvchi lingvistik va madaniy nuanslar haqida muhim tushunchalar berdi. Ushbu bo'limda topilmalar muhokama qilinadi, o'xshashlik va farqlarni, shuningdek, ushbu kuzatuvlarning madaniyatlararo aloqani tushunish uchun ta'sirini ta'kidlaydi.

1. Yordamni madaniy Kontekstlashtirish

Topilmalar: ingliz tilidagi "yordam berish" va o'zbek tilidagi "yordam berish" fe'llari yordamga nisbatan turli madaniy munosabatlarni aks ettiradi. Ingliz tilida yordam berish ko'pincha individual tanlov sifatida belgilanadi, o'zbek madaniyatida esa bu kommunal mas'uliyat sifatida qaraladi.

Munozara: bu farq ijtimoiy aloqalar va kommunal qo'llab-quvvatlash ustuvor bo'lgan o'zbek jamiyatining kollektivistik xususiyatini ta'kidlaydi. Kollektiv mas'uliyatga e'tibor ijtimoiy xatti-harakatlarga ta'sir qilishi mumkin, bu esa jamoat aloqalarini mustahkamlashga va boshqalarga yordam berish majburiyatini oshirishga olib keladi.

2. Kulgi orqali quvonch ifodalari

Topilmalar: ikkala tilda ham quvonchni ifodalash uchun kulgi ("kulish" va "kulmoq") ishlatiladi, ammo kulgi paydo bo'ladigan kontekst har xil bo'lishi mumkin. O'zbek madaniyatida kulgi ko'pincha umumiy tajriba va jamoat yig'ilishlari bilan bog'liq.

Munozara: bu shuni ko'rsatadiki, kulgi o'zbek madaniyatida nafaqat hissiy ozodlik, balki ijtimoiy elim sifatida ham xizmat qiladi. Vygotskiy nazariyasidagi ijtimoiy o'zaro ta'sirning ahamiyati bu erda yaqqol ko'rinib turibdi, madaniy amaliyotlar hissiy ifoda va jamoatchilik aloqalarini qanday shakllantirishini ta'kidlaydi.

3. Yig'lashning hissiy diapazoni

Topilmalar: ingliz tilidagi "yig'lamoq" va o'zbek tilidagi "yig'lamoq" fe'llari o'xshash ma'nolarni o'z ichiga oladi, lekin hissiy jihatdan farq qiladi. Ikkalasi ham qayg'uni ko'rsatishi mumkin bo'lsa-da, "yig'lamoq" quvonch yoki yengillikni ham aks ettirishi mumkin.

Munozara: o'zbek madaniyatida yig'lashni kengroq talqin qilish hissiy ifodaga nisbatan nozikroq yondashuvni ko'rsatishi mumkin. Sapir-Vorf gipotezasi shuni ko'rsatadiki, til fikrni shakllantiradi; shunday qilib, bitta fe'l orqali hissiyotlarning keng doirasini ifodalash qobiliyati hissiy haqiqiylik va zaiflikka nisbatan madaniy munosabatlarni aks ettirishi mumkin.

4. Aloqa dinamikasi

Topilmalar: “gapirish” va “gapirish” fe’llari og’zaki muloqotning turli jihatlarini ta’kidlaydi. Ingliz tili umumiy ma’noda gapirishni ta’kidlasa, o’zbek tili suhbatga jalb qilish harakatiga e’tibor qaratadi.

Munozara: bu farq O’zbek madaniyatida Hallideyning tizimli funksional tilshunosligi bilan uyg’unlashgan muloqotning ahamiyatini ko’rsatadi. Suhbatga urg’u shuni ko’rsatadiki, shaxslararo munosabatlar dialog orqali rivojlantiriladi, bu shunchaki ma’lumot almashishdan ko’ra munosabatlar aloqasining madaniy afzalligini aks ettiradi.

5. Sevgi kontseptualizatsiyasi

Topilmalar: ikkala til ham o’z fe’llari (“sevish” va “sevmok”) orqali sevgini ifodalaydi, ammo ma’nolari farq qiladi. O’zbek madaniyatida sevgi ko’pincha sadoqat va ijtimoiy majburiyatlar bilan chambarchas bog’liq.

Munozara: Bourdieu amaliyot nazariyasi shuni ko’rsatadiki, ijtimoiy amaliyotlar madaniy kapital tomonidan xabardor qilinadi. Shu nuqtai nazardan, O’zbekistonda sevgi tushunchasi oilaviy burch va sadoqatga nisbatan chuqurroq ijtimoiy qadriyatlarni aks ettirishi, munosabatlarning qanday shakllanishi va saqlanishiga ta’sir qilishi mumkin.

Madaniyatlararo aloqalarga ta’sir qiladi:

Ushbu tahlil natijalari madaniyatlararo muloqotda lingvistik nuanslarni tushunish muhimligini ta’kidlaydi. Xulq-atvor fe’llarining madaniy jihatdan qanday kontekstlashtirilganligini tan olish turli tillarda so’zlashuvchilar o’rtasida yanada samarali aloqalarni osonlashtirishi mumkin. Misol uchun:

Madaniy qadriyatlardan xabardorlik: yordam berish xatti-harakatlari boshqacha qabul qilinishi mumkinligini tushunish ko’p madaniyatli sharoitlarda hamkorlikni kuchaytirishi mumkin.

XULOSA

O’zbek va ingliz tillarida xulq-atvor fe’llarining o’zaro lingvistik ekvivalentlarini o’rganish til, madaniyat va inson xulq-atvori o’rtasidagi o’zaro bog’liqlik haqida chuqur tushunchalarni ochib berdi. Harakatlar va his-tuyg’ularni qamrab oladigan asosiy fe’llarni tahlil qilib, biz har bir tilning asosiy madaniy qadriyatlari va ijtimoiy me’yorlarini aks ettiruvchi o’xshashlik va farqlarni aniqladik.

Topilmalar shuni ko’rsatadiki, ba’zi xulq-atvor fe’llari tillarda asosiy ma’nolarni bo’lishishi mumkin bo’lsa-da, ularning mazmuni va ishlatilishi madaniy kontekstga qarab sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Masalan, o’zbek madaniyatida yordam berishning kommunal tabiati ingliz tilida tez-tez uchraydigan individualistik nuqtai nazardan farq qiladi. Xuddi shunday, “yig’lamoq” kabi fe’llar bilan bog’liq hissiy kenglik turli madaniyatlarning hissiyotlarni ifoda etish usullarini ta’kidlaydi.

Ushbu tushunchalar madaniyatlararo aloqada lingvistik nuanslarni ko’rib chiqish muhimligini ta’kidlaydi. Xulq-atvor fe’llari o’zlarining madaniy kontekstlarida qanday tuzilganligini tushunish shaxslararo o’zaro ta’sirlarni kuchaytirishi va turli tillarda so’zlashuvchilar orasida ko’proq empatiyani kuchaytirishi mumkin. Bundan tashqari, ushbu tahlil tilshunoslik, psixologiya va antropologiyada til va fikr o’rtasidagi munosabatlarga oid kengroq munozaralarga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, xulq-atvor fe’llarining o’zaro lingvistik ekvivalentlarini o’rganish nafaqat til haqidagi tushunchamizni boyitadi, balki madaniyatlararo o’zaro ta’sirlarning murakkabliklarini boshqarish uchun qimmatli vosita bo’lib xizmat qiladi. Xulq-atvor va hissiyotlarni ifodalashning turli usullarini qadrlash orqali biz madaniy chegaralar bo’ylab yanada samarali muloqot va chuqurroq aloqalarni rivojlantirishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Baker, M. (2001). *The Oxford Handbook of Translation Studies.* Oxford University Press.
2. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar: Volume 1: Theoretical Prerequisites.* Stanford University Press.
3. Sapir, E. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech.* Harcourt Brace.
4. Wierzbicka, A. (1996). *Semantics: Primes and Universals.* Oxford University Press.
5. Kachru, Y. (2006). *Language in India: A Journal of Language and Culture.*
6. Firth, J. R. (1957). *Papers in Linguistics 1934-1951.* Oxford University Press.
7. Comrie, B. (1989). *Language Universals and Linguistic Typology.* University of Chicago Press.